

דור ישיבוע

בס"ד

פרשת וישב, תשע"ח, מספר 1248

"וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ"

ראובן שינדלר

הנסיבות שבהן לקח יעקב את יוסף להיות עמו ולשרתו בעת זקנתו, הם שיצרו את הקשר המיוחד ביניהם.

כהמשך והשלמה לדברי הרמב"ן יש לציין את תרגומו של אונקלוס: "בר חכים הוא ליה", ורש"י מפרש "שכל מה שלמד (יעקב) משם ועבר מסר לו". לאור דברי הרמב"ן אפשר לומר, שהקשר המיוחד הזה שנרקם בין יעקב ליוסף נוצר או התחזק כתוצאה מהיותו מצוי תדיר אצל אביו.

זווית שונה נמצאת בדברי הראשונים, ומתייחסת לעובדת לידתו של יוסף לעת זקנתו של יעקב, בגיל תשעים ואחת שנה. רבי אברהם אבן עזרא כתב, שגם בנימין נקרא "ילד זקונים" (בר' מד:כ), אך רמב"ן דחה את דבריו וטען, שהכתוב בא לנמק את האהבה המיוחדת ליוסף "מכל בניו". בדברי הראשונים מצינו שני יישובים לעניין זה: הרשב"ם כתב שיוסף היה אחרון ל"א בנים, ובנימין לא נולד אחריו עד זמן מרובה. כך, שיוסף היה "בן זקונים" זמן רב לפני הולדת בנימין, וכבר נקבעה אהבתו אצלו. החזקוני הצביע על זווית נוספת במערכת הרגשות והיחסים המורכבת, וכתב, שאין אהבת בנימין קשורה בלבד של יעקב כאהבתו את יוסף, לפי שאמו מתה בלידתו.

המפרשים האחרונים הוסיפו לעמוד על טיבה של אהבת יעקב ליוסף מזוויות נוספות. הרש"ר הירש כתב:

למרות החולשות הנזכרות היתה אישיות נהדרת טמונה ביוסף. וישראל – לא "יעקב" – ראה בו את בחיר בניו, כי בן זקונים הוא לו, הוא ראה את עצמו חוזר וקם בדמותו; בו ראה את היורש לכל קנייניו הרוחניים.

את כתונת הפסים הוא רואה כ"אות כבוד שבא להראות את יוסף כנבחר לתעודה (=ייעוד) מיוחדת". לפי זה, בחירתו של יעקב ביוסף אינה תוצאה של נסיבות מקריות; יעקב רואה ביוסף את ממשיכו ברוח, את דמותו המשודרגת, את יורשו הרוחני, עובדה המעלה את יחסיהם למקום גבוה יותר, ומסבירה את מקומו המיוחד של יוסף.

בעל ה'כלי יקר' טוען כי יוסף, שהיה בכור לאמו, הפך לבכורו של יעקב ולממשיך דרכו כאשר ניטלה הבכורה מראובן:

בפסוק זה (בר' לז:ג) ניתנת לנו הזדמנות נדירה להציץ פנימה אל מערכת "יחסי הורים וילדים" של יעקב אבינו, בחיר האבות, ובניו. אולם בניגוד לנטייה הטבעית לקבל את הנהגת האבות כ"מעשה אבות סימן לבנים", הרי כלפי הנהגה זו מצאנו דברי ביקורת בדברי חז"ל:

ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת (צמר משובח) שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר (עד שמכרו את יוסף) וירדו אבותינו למצרים" (בבלי שבת י ע"ב).

על דברים אלו ניתן להוסיף גם את מה שכתב רש"י בפירוש הפסוק: "וַיֵּבֶא יוֹסֵף אֶת דְּבָתָם רָעָה אֶל אָבִיהֶם" (בר' לז:ב): "שכל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו", ומסתבר שגם הנהגה זו הושפעה מהיחס המיוחד שקיבל יוסף מאביו, שנתן לו תחושת פטרוניות מסוימת על אחיו להגיד לאביו כל רעה שיראה בהם. והרי הנהגה זו ליבתה ביתר שאת את אש השנאה והקנאה מצד אחיו.

לאור זאת מתבקש לתהות על קנקנה של אהבה ייחודית זו: על מה ולמה אהב ישראל את יוסף מכל בניו? מה היה בו, ביוסף, שעורר יחס של חיבה מיוחדת מצד אביו? הכתוב עצמו מפרש סיבת אהבה זו "כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ" (שם:א), והמפרשים מרחיבים לפרש את טיבה וסיבתה מכמה זוויות שונות.

רמב"ן בפירושו לפסוק כתב:

והנראה בעיני כי מנהג הזקנים שיקחו אחד מבניהם הקטנים להיות עמו לשרתו והוא נשען על ידו תמיד לא יפרד ממנו, והוא נקרא לו בן זקונו בעבור שישרתו לזקונו. והנה לקח יעקב את יוסף לדבר הזה, והיה עמו תמיד, ועל כן לא ילך עם הצאן ברעותם במקום רחוק.

* פרופ' ראובן שינדלר, היה דקן הסטודנטים הראשון באוניברסיטת בר אילן. היה שותף להקמת בית הספר לעבודה סוציאלית ועמד בראשו. היה ממקימי בית הספר לעבודה סוציאלית במכללת אשקלון ועמד בראשו למעלה מ-15 שנים.

** המאמר מוקדש לעילוי נשמת אחי היקר, ד"ר פסח שינדלר, שנפטר בחודש אב תשע"ז.

ישראל? והלא יעקב ילד! אלא יעקב ילד יוסף כילכל, לפיכך נקראו על שמו של יוסף שכל ישראל קרויים גם בני יוסף. במימרא זו ניתן לראות שהכתוב עצמו מעצים את מקומו של יוסף, עד כדי כינוי עם ישראל כולו בשם בני יעקב ויוסף. אמנם ההתייחסות למעמדו של יוסף היא מצד היותו "המפרנס" של עם ישראל במצרים, אך אין להתעלם מסיפור החלומות שהיו מעין נבואה לכוחו ולמעמדו העתידי, הרבה מעבר להיותו "המפרנס". יוסף חולם כי השמש והירח והכוכבים משתחוים לו, ובמדרש בבראשית רבה (פד, יא) מובא: "אמר יהושע לשמש: עבדא בישא (עבד רע).. לא כך ראה אבא אותך בחלום 'הנה השמש והירח' וכו'... אף את דום מלפני, מיד 'ידום השמש והירח עמד'". יהושע, משבט אפרים בנו של יוסף, משתמש בכוח אבי אביו שיהיה השמש נכנע לפניו. גם דבורה הנביאה, שהייתה שופטת בהר אפרים, אומרת על מלחמתה עם סיסרא: "מִן שָׁמַיִם נִלְחַמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסֻלוֹתֵם נִלְחַמוּ עִם סִיסְרָא" (שו' ה:כ). גם היא מזכירה בדבריה את השמיים והכוכבים, ולא ניתן להתעלם מהקשר לחלומות יוסף.

לאור האמור, ברור הדבר שיעקב, שרוח ה' הייתה עמו, מבין שחלומותיו של יוסף הם אחד משישים מנבואה, כפי שרואים אנו בהתגשמות חלומו של יוסף ביחס ליעקב: "וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמֶּטֶה" (בר' מז:לא). יעקב מבין שהקב"ה מנחה אותו, באמצעות חלומות יוסף, לבחור בו כממשיכו הרוחני וכמנהיגם של ישראל, דבר הבא לידי ביטוי במושג "משיח בן יוסף", שראוי היה להאריך בו רבות אך אכמ"ל. ראוי לסיים מאמר זה בהתייחסותו של החפץ חיים, הרואה בסיפור יוסף ויעקב מגמה א-לוהית אשר תבוא לידי ביטוי בצורתה השלמה לעתיד לבוא:

בפרשה זו מרומז כל עתידו של עם ישראל. יוסף, הבן שהיה חביב לאביו יותר משאר בניו, אלצוהו לעזוב את אביו וארץ מולדתו במבחר שנותיו, וישליכוהו אל ארץ אחרת בידי אומה שפלה, והשתדלו בכל האמצעים לאבד זכרו. אבל מה עלתה לו? אדרבה – כל מאורעותיו שימשו סיבה להעלותו על מרום פסגת ההצלחה, וכלכל את כל הארצות בשנות רעבון, ואפיים ארצה השתחו לו אחר כך אחיו בעצמם, שכל כך השביעוהו מכאובים וייסורים" (חפץ חיים על התורה, פרשת וישב).

וכן יהיה גם עם עמנו הדל והרצוף לעתיד. אז, כאשר יתגלה כבוד ה', יראו כל בשר יחדיו כי כל התלאות והפגעים שעברו עלינו בגלותנו שימשו סיבה לעלייתנו. כעדות הכתוב (יש' יב:א): "וְאֶמְרֶתְ בַּיּוֹם הַהוּא אֹדֶךְ ה' כִּי אֶנְפַּתְ בָּל" – כי הכעס והחרון שניתך על עמנו בארצות פזורינו, הכול היה לטובתנו.

נראין הדברים אחר שכבר בבל ראובן יצועי אביו נטלה ממנו הבכורה ועכשיו מסרה ליוסף, ועל שם זה עשה לו כתנת פסים. לפי שהעבודה בבכורות והיה הבכור כהן לאל עליון, על כן עשה לכבוד ולתפארת כתנת זה, דומה לבגדי כהונה שהיה בהם כתנת תשבץ. ואולי שעל זה נאמר "כי בן זקונים הוא לו", כאילו היה הוא הזקן והבכור שבכל בניו.

מניסיוני בטיפול במשפחות, ובמחקרים שעשיתי בתחום זה, הבחנתי בתופעות הדומות להיבטים שתוארו על ידי המפרשים שסקרתי. תופעה שכיחה אף בזמננו היא הקשר המיוחד הנרקם בין הורים לילדיהם הצעירים דווקא, השוהים יותר במחיצתם. הבחנתי בתופעה בולטת של הורים הנמצאים בקשר הדוק עם ילד אחד, ובקשר רופף יותר עם שאר ילדיהם. במקרים רבים הורים כאלו "מקבלים" יותר את הילדים אשר נטייתם המוסרית עולה בקנה אחד עם עולם הערכים שלהם.

ראוי לציין את המורכבות שיכולה להיווצר כתוצאה מכך: ההתפתחות והגידול הבריא של אותם ילדים עלולים להיפגע, בין היתר, עקב כך שאין אישיות המבקרת את מעשיהם ודורשת מהם דרישות. יחד עם זאת יש לסייג קביעה זו ולומר, כי נראה שבשלב מאוחר יותר במעגל החיים, היחסים משתנים לטובה.¹

היבטים עמוקים ומורכבים יותר שנתבארו לעיל, גם הם אקטואליים למציאות ימינו. בעבודתי בשטח יכולתי לראות משפחות שבהן הבכור לא הולך בדרך אביו ועושה מעשים החורגים מהדרך הרצויה, וכתגובה "נבחר" בן אחר לתפקד בתור הבכור.

כאמור, כבר הזהירו חז"ל שאין ללמוד מיעקב בעניין זה הלכה למעשה בחינוך ילדים, כי יעקב פעל על-פי הדרכה א-לוהית, וכל התייחסותו ליוסף הייתה מתוך ראייה כללית ובניית עם ישראל. התייחסות זו נראית מתוך מבט רחב על מעמדו של יוסף ביחס לעם ישראל, כפי דברי הגמרא בסנהדרין (יט ע"ב):

רבי אלעזר אמר מהכא (מכאן, שנאמר) "גִּאֲלַת בְּרוּעַ עִמָּךְ בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סָלַח" (תה' עז:טז). וכי יוסף ילד את כל בני

¹ Schindler, R. (1996), "Normative crises of the very old and their adult children: A personal account", *Journal of Gerontological Social Work* Vol. 25 (3/4), pp. 3-15; Schindler, R. (1997), "Unanticipated separations and normative re-attachments in later life: A personal account", *The International Journal of Aging and Human Development*, Vol. 45 (1), pp. 39-47.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף